

Neįgaliųjų teisių konvencija

Paskirstymas: riboto naudojimo

2017 m. rugpjūčio 29 d.

Originalo kalba: anglų
Tik anglų, rusų ir ispanų k.

Neįgaliųjų teisių komitetas

Aštuonioliktoji sesija

2017 m. rugpjūčio 14-31 d.

Preliminarios darbotvarkės 8 klausimas

Bendrosios pastabos

Bendroji pastaba dėl 19 straipsnio: gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę

I. Įžanga

1. Istoriskai susiklostė, kad neįgaliesiems nėra suteikiama teisė į asmeninį ir savarankišką pasirinkimą bei kontrolę jokioje jų gyvenimo srityje. Manoma, kad daugelis jų nesugeba gyventi savarankiškai savo pasirinktose bendruomenėse. Parama neįgaliesiems neprieinama arba gali būti teikiama tik tam tikroje gyvenimo aplinkoje, o bendro naudojimo infrastruktūra neatitinka universalaus dizaino principų. Ištekliai naudojami ne vystyti neįgaliųjų galimybes savarankiškai gyventi bendruomenėje, o palaikyti institucinės priežiūros įstaigų veiklą. Dėl šių priežasčių neįgalieji paliekami likimo valiai, tampa priklausomi nuo šeimos narių, įkurdinami specialiose įstaigose, patiria izoliaciją ir segregaciją.

2. Neįgaliųjų teisių konvencijos 19 straipsnyje įtvirtinta, kad visi neįgalieji turi lygias teises gyventi savarankiškai ir būti įtraukti į bendruomenę, laisvai priimti sprendimus ir kontroliuoti savo gyvenimą. Šis straipsnis pagrįstas pagrindiniu žmogaus teisių principu, kuris teigia, kad visi žmonės gimsta lygūs savo orumu ir teisėmis, ir visų žmonių gyvenimai laikomi vienodai vertingi.

3. 19 straipsnyje pabrėžiama, kad neįgalieji yra teisių subjektai ir teisių turėtojai. Teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę remiasi bendraisiais Konvencijos principais (3 straipsnis), ypač pagarba asmens prigimtiniam orumui, savarankiškumui ir nepriklausomumui (3 straipsnio a punktas) bei visišku ir veiksmingu dalyvavimu ir įtrauktimi į visuomenę (3 straipsnio c punktas). Aiškinant ir taikant 19 straipsnį svarbūs ir kiti Konvencijoje įtvirtinti principai.

4. Savarankiško gyvenimo ir įtraukaus gyvenimo bendruomenėje koncepcijos susiformavimą nulėmė neįgaliųjų pastangos patiemis kontroliuoti savo gyvenimo būdą, sukuriant jų galimybes išplečiančios pagalbos formas, tokias kaip asmeninė pagalba, bei reikalavimas užtikrinti, kad bendro naudojimo objektai atitiktų universalaus dizaino principus.

5. Konvencijos preambulėje Konvencijos šalys pripažino, kad daugelis neįgaliųjų gyvena skurde, ir pabrėžė būtinybę spręsti skurdo poveikio problemą. Socialinės atskirties kaina yra didelė, nes ji įtvirtina priklausomybę ir tokiu būdu pažeidžia asmenines laisves. Socialinė atskirtis lemia stigmatizaciją, segregaciją ir diskriminaciją, o tai gali sukelti

smurtą, išnaudojimą, piktnaudžiavimą, taip pat neigiamus stereotipus, todėl neįgalieji patenka į ydingą marginalizacijos ratą. Politinės priemonės ir konkretūs neįgaliųjų socialinės įtraukties veiksmų planai, įtvirtinant, be kita ko, jų teisę į savarankišką gyvenimą (19 straipsnis), yra ekonomiškai veiksmingas mechanizmas, užtikrinantis teisių įgyvendinimą, darnų vystymąsi ir skurdo mažinimą.

6. Šios bendrosios pastabos tikslas – padėti Konvencijos šalims įgyvendinti 19 straipsnį ir vykdyti savo įsipareigojimus pagal Konvenciją. Visų pirma tai susiję su įsipareigojimu užtikrinti, kad kiekvienas asmuo galėtų naudotis teise gyventi savarankiškai ir būti įtrauktas į bendruomenę, tačiau esama sąsajų ir su kitomis Konvencijos nuostatomis. 19 straipsniui tenka svarbus vaidmuo kaip vienam iš itin daug įvairių aspektų apimančių ir su daugeliu sektorių susijusių Konvencijos straipsnių, todėl jis turi būti vertinamas kaip visos Konvencijos įgyvendinimo pagrindas.

7. 19 straipsnis, kuriame nustatytos pilietinės ir politinės, taip pat ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, yra visų žmogaus teisių tarpusavio santykio, tarpusavio priklausomybės ir nedalumo pavyzdys. Teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę gali būti įgyvendinta tik įvykdžius visas šioje normoje įtvirtintas ekonomines, pilietines, socialines ir kultūrinės teises. Tarptautinėje žmogaus teisių teisėje numatyti įsipareigojimai, kurie turi būti įgyvendinami nedelsiant, ir įsipareigojimai, kurie gali būti vykdomi palaipsniui¹. Norint įgyvendinti visus įsipareigojimus būtini ir struktūriniai pokyčiai, kuriuos gali tekti įdiegti etapais, nepriklausomai nuo galimos grėsmės civilinėms ir politinėms ar socialinėms, ekonominėms ir kultūrinėms teisėms.

8. 19 straipsnyje atsispindi kultūrinių požiūrių į žmogaus gyvenimo būdą įvairovė ir užtikrinama, kad jo turinys nebūtų šališkas tam tikrų kultūros normų ir vertybių atžvilgiu. Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę yra pagrindinės žmonių, įskaitant neįgaliuosius, gyvenimo koncepcijos visame pasaulyje. Jos reiškia teisę naudotis pasirinkimo laisve ir kontroliuoti sprendimus, turinčius įtakos žmogaus gyvenimui, užtikrinant aukščiausią savarankiško apsisprendimo ir tarpusavio priklausomybės bendruomenėje lygį. Ši teisė privalo būti veiksmingai įgyvendinama įvairiuose ekonominiuose, socialiniuose, kultūriniuose ir politiniuose kontekstuose. Teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę turi visi neįgalieji, nepaisant jų rasės, odos spalvos, kilmės, biologinės lyties, nėštumo ir motinystės, pilietinės, šeimos ar globos padėties, lytinės tapatybės, seksualinės orientacijos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, tautinės, etninės, vietos arba socialinės kilmės, migranto, prieglobsčio prašytojo arba pabėgėlio statuso, priklausomybės nacionalinei mažumai, ekonominės ar turinės padėties, sveikatos būklės, genetinio ar kitokio polinkio į ligas, gimimo ir amžiaus arba bet kokio kito statuso.

9. 19 straipsnyje aptariama teisė yra giliai įsitvirtinusi tarptautinės žmogaus teisių teisės normose. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsnio 1 punkte pabrėžiama asmens individualaus vystymosi ir priklausymo bendruomenei socialinio aspekto tarpusavio priklausomybė: „Kiekvienas turi pareigas bendruomenei, kurioje vienintelėje yra galimas laisvas ir visokeriopas jo asmenybės vystymasis.“ 19 straipsnis remiasi pilietinėmis ir politinėmis, taip pat ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis teisėmis: teisė laisvai judėti ir laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 12 straipsnis) ir teisė į pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant tinkamus drabužius, maistą ir būstą (Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 11 straipsnis), taip pat teisė į pagrindines teises komunikacijos srityje sudaro teisės gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę pagrindą. Judėjimo laisvė, pakankamas gyvenimo lygis, taip pat gebėjimas suprasti, teikti kam nors pirmenybę, pasirinkti ir priimti sąmoningus

---

¹ Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto (CESCR) Bendroji pastaba Nr. 3 dėl Pakto šalių įsipareigojimų pobūdžio (Pakto 2 str. 1 punktas), 1990 m. gruodžio 14 d., E/1991/23, 1-2 punktai.

sprendimus yra būtinos žmogaus orumą ir laisvą žmogaus vystymąsi užtikrinančios sąlygos².

10. Konvencijoje dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo pabrėžiama moterų ir vyrų lygybė ir smerkiama moterų visų formų diskriminacija (1 straipsnis). Konvencijoje dar kartą patvirtinama moterų ir vyrų lygybė teisiniais klausimais, įskaitant teisingumą ir vienodas galimybes jį realizuoti (15 straipsnio 2 punktą). Joje taip pat reikalaujama, kad Konvencijos šalys suteiktų vienodas teises naudotis įstatymu, susijusiu su asmenų judėjimu ir laisve pasirinkti savo gyvenamąją vietą ir nuolatinę gyvenamąją vietą (15 straipsnio 4 punktą).

11. Remiantis Vaiko teisių konvencijos 9 straipsnio 1 punktu, Konvencijos šalys „užtikrina, kad vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus, kai kompetentingos institucijos, vadovaudamosi teismo sprendimu ir taikytiniais įstatymais, atitinkama tvarka nustato, kad toks atskyrimas yra būtinas vaiko interesams.“ 18 straipsnio 2 punkte nustatyta, kad šios Konvencijos šalys „teikia tėvams ir teisėtiems globėjams paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui.“ Be to, 20 straipsnyje nurodyta, kad „vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą“ (20 straipsnio 1 punktą), o „Konvencijos šalys, vadovaudamosi savo įstatymais, pasirūpina tokio vaiko priežiūros pakeitimu“ (20 straipsnio 2 punktą). Alternatyvi priežiūra, teikiama negalios pagrindu, būtų diskriminuojanti.

12. 23 straipsnio 1 punkte taip pat nustatyta, kad visi neįgalūs vaikai turi gyventi orų gyvenimą tokiomis sąlygomis, kurios ugdytų jų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti bendruomenės veikloje. Vaiko teisių komitetas yra išreiškęs susirūpinimą dėl didelio skaičiaus neįgalių vaikų, apgyvendintų institucinės priežiūros įstaigose, ir paragino Konvencijos šalis per deinstitutionalizacijos programas užtikrinti jiems galimybes gyventi savo šeimoje, su kitais giminaičiais arba globėjų šeimoje³.

13. Lygybė ir nediskriminavimas yra pagrindiniai tarptautinės žmogaus teisių teisės principai, kurie įtvirtinti visuose pagrindiniuose žmogaus teisių dokumentuose. Savo Bendrojoje pastaboje Nr. 5 Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas pabrėžia, kad „dėl socialinių kliūčių atsirandanti segregacija ir izoliacija“ laikoma diskriminavimu. Be to, kalbėdamas apie 11 straipsnį, komitetas taip pat pabrėžė, kad teisė į tinkamą gyvenimo lygį apima ne tik vienodas galimybes gauti tinkamo maisto, prieinamą būstą ir tenkinti kitus pagrindinius materialinius poreikius, bet ir galimybes gauti pagalbos paslaugas ir pagalbinius prietaisus bei technologijas, visapusiškai atsižvelgiant į neįgaliųjų žmogaus teises⁴.

14. Be to, 19 straipsniu ir šios bendrosios pastabos turiniu turi būti vadovaujamosi bei remiamasi ir įgyvendinant Naująją miestų darbotvarkę („Habitat III“), kuri yra neatsiejama Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. ir Darnaus vystymosi tikslų (DVT) dalis. Naujojoje miestų darbotvarkėje remiama tokia miestų ir žmonių gyvenviečių vizija, kur visi asmenys gali vienodai įgyvendinti savo teises ir galimybes dėl visų gyventojų integravimo, teisingo požiūrio, saugumo, sveikų gyvenimo sąlygų bei tokių miestų ir gyvenviečių fizinio ir finansinio prieinamumo, lankstumo ir darnumo. Atsižvelgiant į Konvencijos 19 straipsnį, ypač svarbus 10.2 DVT uždavinys – įgalinti ir skatinti visus žmones aktyviai dalyvauti socialiniame, ekonominiame bei politiniame gyvenime ir 11.1 uždavinys – užtikrinti galimybes visiems žmonėms įsigyti tinkamą, saugų ir įperkamą būstą bei naudotis nebrangiomis paslaugomis.

² Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 22 straipsnis; Žmogaus teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 27, 1 punktą; Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 4, 7 punktą.

³ Vaiko teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 9 (2006). Neįgalių vaikų teisės, CRC/C/GC/9, 2007 m. vasario 27 d., 47 punktą.

⁴ Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 5, 15 punktą ir 48-49 punktai.

15. Neįgaliųjų teisių komitetas pažymėjo, kad per pastarąjį dešimtmetį pasiekta pažanga įgyvendinant 19 straipsnį. Tačiau komitetas taip pat atkreipia dėmesį į atotrūkį tarp 19 straipsnio tikslų ir dvasios bei jo taikymo srities. Kai kurios likusios kliūtys yra šios:

- a) nepripažįstamas teisinis veiksnumas – formaliuose įstatymuose ir praktikoje arba de facto taikant pakaitinio sprendimų priėmimo dėl gyvenimo sąlygų modelį;
- b) nėra tinkamų socialinės paramos ir apsaugos sistemų, kurios užtikrintų savarankišką gyvenimą bendruomenėje;
- c) nėra tinkamo teisinio pagrindo ir trūksta biudžeto asignavimų teikti asmeninę ir individualizuotą pagalbą;
- d) fizinė ir teisinė institucionalizacija, taip pat ir vaikų, bei priverstinis visų formų gydymas;
- e) trūksta deinstitutionalizacijos strategijų ir planų bei nuolat investuojama į institucinės priežiūros įstaigų veiklą;
- f) neigiamas požiūris, stigma ir stereotipai, užkertantys kelią neįgaliesiems būti įtrauktiems į bendruomenę ir gauti esamą pagalbą;
- g) klaidingas supratimas apie teisę savarankiškai gyventi bendruomenėje;
- h) trūksta prieinamų, priimtinių, nebrangių, pasiekiamų ir pritaikomų paslaugų ir infrastruktūros, pavyzdžiui, transporto, sveikatos priežiūros, švietimo paslaugų, viešųjų erdvių, būstų, teatrų, kino teatrų, prekių ir paslaugų bei viešųjų pastatų;
- i) trūksta atitinkamų stebėsenos mechanizmų, skirtų užtikrinti tinkamą 19 straipsnio įgyvendinimą, įskaitant neįgaliesiems atstovaujančių organizacijų dalyvavimą;
- j) nepakankamai atsižvelgiama į negalios aspektus skirstant bendruosius biudžeto asignavimus; ir
- k) netinkama decentralizacija, dėl kurios Konvencijos šalyje atsiranda skirtumų tarp vietos valdžios institucijų veiklos ir neužtikrinamos lygios galimybės gyventi savarankiškai bendruomenėje.

II. 19 straipsnio norminis turinys

A. Sąvokos

16. Šioje bendrojoje pastaboje vartojamos šios sąvokos:

- a) **Savarankiškas gyvenimas** (*independent living*). Savarankiškas gyvenimas arba gyvenimas savarankiškai (*living independently*) reiškia, kad neįgalieji gauna visas būtinas priemones, leidžiančias jiems patiems pasirinkti, kontroliuoti savo gyvenimą bei priimti visus sprendimus dėl savo gyvenimo. Asmens autonomija ir apsisprendimas yra savarankiško gyvenimo pagrindas, įskaitant galimybes naudotis transportu, informacijos ir komunikacijos priemonėmis, gauti asmeninę pagalbą, turėti gyvenamąją vietą, kasdienę dienotvarkę, įpročius, tinkamą darbą, asmeninius santykius, drabužius, mitybą, rūpintis savo higiena, gauti sveikatos priežiūros paslaugas, užsiimti religine ir kultūrine veikla bei turėti lytines ir reprodukcinės teises. Visi šie aspektai yra susiję su asmens tapatybės ir asmenybės vystymusi: kur ir su kuo mes gyvename, ką valgome, ar mums patinka ilgai

miegoti ryte arba vėlai gultis vakare, būti patalpoje ar lauke, užtiesti stalą staltiese ir užsidegti žvakį, laikyti naminį gyvūną ar klausytis muzikos. Tokie veiksmai ir sprendimai sudaro mūsų esmę. Savarankiškas gyvenimas yra neatsiejama asmens autonomijos ir laisvės dalis ir nebūtinai reiškia gyvenimą vienam. Jis taip pat neturėtų būti aiškinamas vien tik kaip gebėjimas savarankiškai užsiimti kasdiene veikla. Priešingai, tai turėtų būti laikoma pasirinkimo ir kontrolės laisve, atsižvelgiant į pagarbos žmogaus orumui ir asmeninei autonomijai principą, kuris įtvirtintas Konvencijos 3 straipsnio a punkte. Savarankiškumas kaip asmeninės autonomijos forma reiškia, kad iš neįgaliojo nėra atimta galimybė rinktis ir kontroliuoti savo gyvenimo būdą ir kasdienę veiklą.

b) **Įtrauktis į bendruomenę** (*being included in the community*). Teisė būti įtrauktam į bendruomenę yra susijusi su visapusės ir veiksmingos įtraukties į visuomenę ir dalyvavimo visuomenės gyvenime principu, įtvirtintu, be kita ko, Konvencijos 3 straipsnio c punkte. Tai reiškia visapusį socialinį gyvenimą ir galimybę naudotis visomis visuomenei teikiamomis paslaugomis, taip pat neįgaliesiems teikiamomis specializuotomis paslaugomis, kad jie galėtų būti visapusiškai įtraukti ir dalyvauti visose visuomenės gyvenimo srityse. Šios paslaugos, be kita ko, gali būti susijusios su būstu, transportu, apsipirkimu, švietimu, užimtumu, laisvalaikio veikla ir visomis kitomis visuomenei prieinamomis priemonėmis bei paslaugomis, įskaitant socialinę žiniasklaidą. Ši teisė taip pat apima galimybę dalyvauti visuose bendruomenės politinio ir kultūrinio gyvenimo renginiuose ir įvykiuose, įskaitant viešus susirinkimus, sporto renginius, kultūros ir religines šventes ir bet kokią kitą veiklą, kurioje nori dalyvauti asmuo su negalia.

c) **Savarankiško gyvenimo aplinka** (*independent living arrangements*): tiek savarankiškas gyvenimas, tiek įtrauktis į bendruomenę yra susiję su gyvenimo sąlygomis už bet kokių institucinės priežiūros įstaigų sienų. Kalba eina ne apie „tiesiog“ gyvenimą konkrečiame pastate ar aplinkoje, o pirmiausiai apie tai, kad nustačius tam tikras gyvenimo sąlygas prarandamas asmeninis pasirinkimas ir autonomija. Nei didelės įstaigos, kuriose gyvena daugiau kaip šimtas žmonių, nei penkių-šešių asmenų grupei skirti mažesni namai ir netgi individualūs namai negali būti laikomi savarankišką gyvenimą užtikrinančia aplinka, jeigu jiems būdingi kiti institucinės priežiūros įstaigas ar institucionalizacijos procesą apibrėžiantys elementai. Institucinės priežiūros įstaigos gali skirtis savo dydžiu, pavadinimu ir struktūra, tačiau joms visoms būdingi tam tikri bendri elementai, pavyzdžiui: asistentai privaloma tvarka rūpinasi keliais asmenimis, o globotiniai neturi jokios arba turi mažai įtakos jiems priskirtam asistentui; asmenys izoliuoti ir atskirti nuo bendruomenėje savarankiškai gyvenančių žmonių; asmenys negali kontroliuoti savo kasdienio gyvenimo sprendimų ir pasirinkti žmogaus, su kuriuo norėtų gyventi; griežta dienotvarkė, nustatyta nepriklausomai nuo asmens pageidavimų ir prioritetų; tam tikros įstaigos globoje esantys asmenys turi užsiimti vienoda grupine veikla vienoje vietoje; vyrauja paternalistinis požiūris į paslaugų teikimą; gyvenimo sąlygų stebėjimas bei paprastai neproporcingai didelis neįgalių gyventojų skaičius vienoje institucinės priežiūros įstaigoje. Gyvenimas institucinės priežiūros įstaigoje gali neįgaliesiems suteikti tam tikrą pasirinkimo laisvę ir kontrolę, tačiau pasirinkti leidžiama tik konkrečiose gyvenimo srityse, todėl išlieka įstaigos segregacinis pobūdis. Vykdamas deinstitutionalizacijos politiką būtina įgyvendinti struktūrines reformas, kurios neapsiriboja institucinės priežiūros įstaigų uždarymu. Gyvenimas didelėje ar mažoje institucinės priežiūros įstaigoje ypač pavojingas vaikams, kuriems niekas negali pakeisti poreikio augti šeimoje. Net ir šeimos tipo įstaigos vis tiek reiškia institucinę priežiūrą, kuri neatstoja šeimoje gaunamos globos.

d) **Asmeninė pagalba** (*personal assistance*): asmeninė pagalba reiškia konkrečiam neįgaliam asmeniui teikiamą žmogiškąją pagalbą, kurią kontroliuoja jos gavėjas ir kuri yra jo savarankiško gyvenimo įrankis. Nors esama įvairių asmeninės pagalbos būdų, visiems jiems būdingi tam tikri toliau išvardyti elementai, dėl kurių ši pagalba skiriasi nuo kitų pagalbos formų:

i) asmeninės pagalbos **finansavimas** turi būti teikiamas remiantis individualiais kriterijais ir atsižvelgiant į žmogaus teisių normas, užtikrinančias tinkamą užimtumą. Finansavimą turi kontroliuoti neįgalusis, kuriam šios lėšos turi būti skiriamos sumokėti už bet kokią reikalingą pagalbą. Finansavimas nustatomas įvertinus

individualius poreikius ir individualias gyvenimo sąlygas. Dėl individualizuotų paslaugų neturėtų būti mažinami biudžeto asignavimai ir (arba) didinamos išmokos asmeniui;

ii) **paslaugos teikimą kontroliuoja neįgalus asmuo**, o tai reiškia, kad jis arba ji gali kreiptis į įvairius paslaugų teikėjus arba veikti kaip darbdavys. Neįgalieji gali individualizuoti tokias paslaugas, t.y. nustatyti paslaugos parametrus ir nuspręsti, kas, kaip, kada, kur ir koku būdu teiks tą paslaugą, taip pat duoti instrukcijas ir nurodymus paslaugų teikėjams;

iii) **asmeninė pagalba reiškia individualų santykį**. Asmeninius asistentus turi įdarbinti, apmokyti ir kontroliuoti asmeninę pagalbą gaunantis asmuo. Asmeniniai asistentai neturėtų vienu metu teikti pagalbą keliems žmonėms, jeigu nėra tam gavę visiško ir laisvo asmens, kuriam teikiama pagalba, sutikimo. Dalijimasis asmeniniais asistentais gali neleisti ar trukdyti neįgaliajam savo nuožiūra ir pageidaujamu metu dalyvauti bendruomenės veikloje;

iv) **savarankiškas paslaugų teikimo proceso valdymas**. Neįgalieji, kuriems reikalinga asmeninė pagalba, gali patys laisvai pasirinkti paslaugų teikimo kontrolės lygį pagal savo gyvenimo aplinkybes ir pageidavimus. Net jeigu „darbdavio“ funkcijos sutartimi perduodamos trečiam asmeniui, neįgalusis visada išlieka sprendimų dėl tokios pagalbos priėmimo centre, todėl turi būti išsiaiškinami ir vykdomi būtent jo pageidavimai. Asmeninės pagalbos kontrolė gali būti vykdoma taikant sprendimų priėmimo pagalbos mechanizmą.

17. Pagalbos paslaugų teikėjai dažnai klaidingai apibūdina savo paslaugas, vartodami tokias sąvokas, kaip „savarankiškas gyvenimo būdas“ arba „įtrauktis į bendruomenę“, taip pat „asmeninė pagalba“, nors praktikoje tokios paslaugos neatitinka 19 straipsnio reikalavimų. Privalomi „kompleksiniai sprendimai“, kurie, be kita ko, susieja vienos tam tikros paslaugos prieinamumą su kita, numato, kad kartu turi gyventi du ar daugiau žmonių arba kad turi būti nustatyta tam tikra gyvenimo aplinka. Asmeninės pagalbos sąvoka, kai neįgalus asmuo neturi visiškos apsisprendimo ir savarankiškos kontrolės laisvės, laikoma nesuderinama su 19 straipsniu. Asmenys, turintys sudėtingų komunikavimo poreikių, įskaitant tuos, kurie naudojami neformaliomis komunikacijos priemonėmis (t.y. neverbalinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, veido išraiška, kūno padėtimi ir vokalizacija), turi gauti atitinkamą pagalbą, kuri leistų jiems suformuluoti ir perteikti savo nurodymus, sprendimus, pasirinkimus ir (arba) pageidavimus, ir užsitikrinti, kad jų nuomonė būtų pripažįstama ir gerbiama.

B. 19 straipsnis, įžanga

18. 19 straipsnyje dar kartą patvirtinamas nediskriminavimo principas ir neįgaliųjų teisė lygiai su kitais žmonėmis savarankiškai gyventi bendruomenėje. Siekdamas įgyvendinti neįgaliųjų teisę gyventi savarankiškai turint pasirinkimo laisvę lygiai su kitais ir įtraukti juos į bendruomenę, Konvencijos šalys privalo imtis reikiamų veiksmingų priemonių, skirtų užtikrinti visapusišką šios teisės įgyvendinimą ir visišką neįgaliųjų įtrauktį į bendruomenę bei dalyvavimą jos gyvenime.

19. Šiame straipsnyje aptariamos dvi sąvokos, kurios aiškiai paminėtos tik jo antraštėje: teisė į savarankišką gyvenimą ir teisė būti įtrauktam į bendruomenę. Teisė į savarankišką gyvenimą reiškia asmeninę dimensiją kaip neigiama teisė į emancipaciją neprarandant prielaidų ir galimybių, tuo tarpu teisė būti įtrauktam į bendruomenę siejasi su socialine dimensija kaip teigiama teisė kurti įtraukią aplinką. 19 straipsnyje įtvirtinta teisė apima abi sąvokas.

20. 19 straipsnis aiškiai apima visas neįgaliųjų grupes. Nei visiškas ar dalinis teisinio veiksnio „laipsnio“ apribojimas, nei reikalingos pagalbos lygis negali tapti pagrindu

nesuteikti neįgaliesiems teisės į nepriklausomumą ir savarankišką gyvenimą bendruomenėje ar šią teisę apriboti.

21. Nustačius, kad tam tikram neįgaliajam reikia daug asmeninių paslaugų, Konvencijos šalys dažnai padaro išvadą, kad vienintelis galimas sprendimas yra apgyvendinti tokį žmogų institucinės priežiūros įstaigoje, ypač tada, kai manoma, kad asmeninės paslaugos yra „pernelyg brangios“ arba kad neįgalus asmuo „nesugebės“ gyventi neinstitucinėje aplinkoje. Dažnai laikoma, kad už institucinės priežiūros įstaigos ribų negali gyventi, inter alia, asmenys su protine negalia, ypač turintys sudėtingų komunikacijos poreikių. Toks vertinimas prieštarauja 19 straipsniui, kuris teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę suteikia visiems neįgaliesiems, nepriklausomai nuo jų intelektinių gebėjimų lygio, gebėjimo pasirūpinti savimi ar pagalbos poreikio.

22. Visi neįgalieji turėtų turėti su kitais bendruomenės nariais lygias galimybes pasirinkti aktyvų gyvenimo būdą, priklausyti tam tikrai kultūrai ir kontroliuoti savo gyvenimą. Savarankiškas gyvenimas nėra suderinamas su „iš anksto apibrėžto“ individualaus gyvenimo būdo skatinimu. Negalima versti jaunuolių su negalia gyventi neįgaliesiems pagyvenusiems žmonėms skirtoje aplinkoje ir atvirkščiai.

23. Visų lyčių neįgalieji yra teisių turėtojai ir turi vienodas apsaugos pagal 19 straipsnį garantijas. Reikėtų imtis visų reikiamų priemonių, skirtų užtikrinti visapusi moterų vystymąsi, jų padėties gerinimą ir jų teisių bei galimybių plėtrą. LGBTQI asmenys su negalia privalo turėti vienodas apsaugos pagal 19 straipsnį ir pagarbos jų asmeniniams santykiams garantijas. Be to, teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę apima visoms amžiaus ir etninėms grupėms, įregistruotoms kastoms, kalbinėms ir (arba) religinėms mažumoms priklausančių neįgaliųjų, taip pat neįgalių migrantų, prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių apsaugą.

C. 19 straipsnio a punktas

24. Galimybė pasirinkti ir nuspręsti, kaip, kur ir su kuo gyventi, yra pagrindinė teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę koncepcija. Todėl individualus pasirinkimas neapsiriboja vien gyvenamąja vieta, bet apima visus asmens gyvenimo sąlygų aspektus: kasdienį režimą ir dienotvarkę, asmens gyvenseną ir gyvenimo būdą, privačią ir visuomeninę gyvenimo sritis kasdienėje ir ilgalaikėje perspektyvoje.

25. Dažnai neįgalieji negali rinktis, nes neturi pasirinkimo variantų. Pavyzdžiui, taip atsitinka, kai vienintelė galimybė yra neformali šeimos pagalba, kai pagalbą galima gauti tik institucinės priežiūros įstaigoje, kai nėra galimybių turėti būstą arba pagalbą bendruomenėje nėra teikiama arba kai pagalba teikiama tik tam tikrų rūšių apgyvendinimo įstaigose, kaip antai grupinio gyvenimo namai ar institucinės priežiūros įstaigos.

26. Be to, neįgalieji gali neturėti galimybės savarankiškai pasirinkti dėl prieinamos informacijos apie galimus pasirinkimo variantus stokos ir (arba) dėl teisinių apribojimų, kylančių iš globos įstatymų ir panašių teisinių normų ar sprendimų, kurie neleidžia neįgaliesiems pasinaudoti savo teisiniu veiksmumu. Net jeigu nėra atitinkamų oficialių įstatymų, kiti asmenys, pavyzdžiui, šeimos nariai, globėjai ar vietos valdžios institucijos, kartais kontroliuoja ir riboja asmens pasirinkimą, veikdami kaip pakaitiniai sprendimus priimančios asmenys.

27. Neįgaliųjų savarankiško gyvenimo bendruomenėje teisės įgyvendinimo pagrindas yra teisinis veiksmumas ir teisnumas. Todėl 19 straipsnis yra susijęs su Konvencijos 12 straipsnyje įtvirtintu teisinio subjektiškumo ir teisnumo pripažinimu ir įgyvendinimu, kurie papildomai paaikškinti Komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 1 (2014 m.) dėl lygybės prieš

įstatymą. Be to, ši teisė susijusi su visišku draudimu atimti laisvę dėl negalios, kaip nustatyta 14 straipsnyje ir išsamiai išdėstyta atitinkamose gairėse⁵.

D. 19 straipsnio b punktas

28. Individualizuotos pagalbos paslaugos turi būti laikomos teise, o ne medicininės pagalbos, socialinės priežiūros ar labdaros forma. Individualizuota pagalba būtina daugeliui neįgaliųjų, kad jie galėtų gyventi savarankiškai bendruomenėje. Neįgalieji turi teisę pasirinkti paslaugas ir paslaugų teikėjus pagal savo individualius poreikius ir asmeninius prioritetus, todėl individualizuota pagalba turi būti pakankamai lanksti, kad ją galima būtų pritaikyti prie „gavėjų“ poreikių, o ne atvirkščiai. Tai įpareigoja Konvencijos šalis užtikrinti, kad būtų pakankamai kvalifikuotų specialistų, galinčių pašalinti kliūtis, kurios trukdo asmeniui savarankiškai gyventi bendruomenėje pagal jo poreikius ir prioritetus.

29. 19 straipsnio b punkte nurodytos įvairios individualizuotos paslaugos, patenkančios į šią pagalbos paslaugų kategoriją. Jos neapsiriboja vien tik namuose teikiamomis paslaugomis, bet taip pat privalo apimti paslaugas, teikiamas asmeniui darbe ar jam dalyvaujant švietimo, politinėje ir kultūrinėje veikloje, taip pat paslaugas, skirtas padėti vykdyti tėvystės ir motinystės pareigas, palaikyti ryšius su artimaisiais ir kitais asmenimis, įsitraukti į politinį ir kultūrinį gyvenimą, leisti laisvalaikį pagal pomėgius, keliauti ir ilsėtis.

30. Nors individualizuotos pagalbos paslaugos gali skirtis pagal pavadinimą, rūšį ar pobūdį priklausomai nuo Konvencijos šalies kultūrinių, ekonominių ir geografinių ypatybių, visos šios paslaugos turi būti skirtos padėti asmeniui gyventi bendruomenėje, užkertant kelią izoliacijai ir atskirčiai nuo kitų žmonių, ir turi būti praktikoje pritaikytos šiam tikslui. Svarbu, kad tokių pagalbos paslaugų tikslas būtų visiškai įtrauktis į bendruomenę. Todėl 19 straipsnio b punktas draudžia bet kokias institucinės priežiūros įstaigų pagalbos paslaugas, kai jomis besinaudojantis asmuo patiria atskirtį ir neturi visiškos asmeninės autonomijos.

31. Taip pat svarbu nepamiršti, kad visos pagalbos paslaugos turi būti organizuojamos ir teikiamos taip, kad būtų siekiama pagrindinio šios normos tikslo: užtikrinti visišką, individualią, savarankiškai pasirinktą ir veiksmingą neįgaliųjų įtrauktį į bendruomenę, dalyvavimą jos veikloje ir savarankišką gyvenimą.

E. 19 straipsnio c punktas

32. Šiame straipsnio punkte kalbama ne apie specialiai neįgaliesiems skirtas paslaugas ir priemones, o apie paslaugas ir objektus, kuriais naudojasi visi gyventojai. Tai platus paslaugų spektras, kaip antai būstas, viešosios bibliotekos, ligoninės, mokyklos, transportas, parduotuvės, turgūs, muziejai, internetas, socialinė žiniasklaida ir panašūs objektai bei paslaugos. Jos turi būti teikiamos, visuotinai prieinamos ir priimtinos visiems neįgaliesiems asmenims atitinkamoje bendruomenėje bei atitinkančios jų poreikius.

33. Objektų, prekių ir paslaugų prieinamumas vietos bendruomenėje, taip pat naudojimasis teise į integruotą prieinamą užimtumą, švietimą ir sveikatos priežiūrą yra esminės neįgaliųjų įtraukties į bendruomenę ir dalyvavimo jos veikloje sąlygos. Įvairios deinstitutionalizacijos programos parodė, kad nepakanka vien uždaryti institucinės priežiūros įstaigas, nepriklausomai nuo jų dydžio ir globotinių perkėlimo į bendruomenę. Tokioms reformoms būtinos kompleksinės paslaugų ir bendruomenės vystymosi programos, įskaitant informavimo programas. Struktūrinės reformos, kuriomis siekiama pagerinti bendrą prieinamumo bendruomenėje lygį, gali sumažinti neįgaliesiems skirtų paslaugų poreikį.

---

⁵ Žr. Neįgaliųjų teisių komitetas, rekomendacijos dėl Konvencijos dėl neįgaliųjų teisių 14 straipsnio: Teisė į neįgaliųjų laisvę ir saugumą. Priimta per Komiteto 14-ąją sesiją 2015 m. rugsėjo mėn.

34. Kalbant apie 19 straipsnio dalykinę taikymo sritį, jis apima galimybes apsirūpinti saugiu ir tinkamu būstu ir naudotis individualiomis paslaugomis bei bendruomenės objektais ir paslaugomis. Apsirūpinimas būstu reiškia galimybę gyventi bendruomenėje lygiai su kitais. 19 straipsnis nėra tinkamai įgyvendinamas, jeigu būstas suteikiamas tik specialiai tam skirtuose rajonuose ir yra įrengiamas taip, kad neįgalieji turėtų gyventi tame pačiame pastate, gyvenamajame komplekse ar kaimynystėje. Turi būti pakankamai prieinamų būstų, kuriame galėtų gyventi neįgalieji – tiek vieniši, tiek su šeimos nariais – visuose bendruomenės gyvenamuosiuose rajonuose, suteikiant neįgaliesiems pasirinkimo teisę ir galimybę ją realizuoti. Šiuo tikslu būtina statyti naujus neįgaliesiems gyventi tinkamus būstus, o esamus pastatus atitinkamai modernizuoti. Be to, būstas turi būti įperkamas neįgaliesiems.

35. Pagalbos paslaugos turi būti prieinamos visiems miesto ar kaimo vietovėse gyvenantiems neįgaliesiems saugiu fiziniu ir geografiniu atstumu. Jos turi būti nebrangios, turint omenyje mažas pajamas gaunančius asmenis. Be to, jos turi būti priimtinos, t.y. turi atitikti standartinį kokybės lygį, atsižvelgiant į lyčių aspektą bei amžiaus ir kultūrinius ypatumus.

36. Individualizuotos pagalbos paslaugos, kurios neužtikrina individualaus pasirinkimo ir savarankiškos kontrolės, nesudaro galimybės savarankiškai gyventi bendruomenėje. Pagalbos paslaugos, kurios teikiamos kartu su pagalbos tvarkant namų ūkį paslaugomis (kaip kompleksinis „paketas“), neretai siūlomos neįgaliesiems vadovaujantis išlaidų efektyvumo prielaida. Tačiau, nors ir pati ši prielaida gali būti paneigta ekonominiais argumentais, bet kokiu atveju išlaidų efektyvumo aspektai neturi užgožti atitinkamos žmogaus teisės esmės. Jokiose taisyklėse neturėtų būti reikalaujama, kad neįgalieji „dalintųsi“ jiems teikiama asmenine pagalba ir asistento paslaugomis – tai gali vykti tik turint visišką ir laisvą neįgaliojo, kuriam reikalinga asmeninė pagalba, sutikimu. Galimybė pasirinkti yra vienas iš trijų pagrindinių elementų, iš kurių susideda teisė savarankiškai gyventi bendruomenėje.

37. Teisė gauti pagalbos paslaugas lygiai su kitais atitinka prievolę užtikrinti neįgaliųjų įtrauktį ir dalyvavimą procesuose, susijusiuose su bendro naudojimo objektais ir paslaugomis, užtikrinant, kad būtų laikomasi konkrečių reikalavimų, atsižvelgiama į lyčių ir amžiaus ypatumus ir kad jais naudodamiesi neįgalieji galėtų natūraliai dalyvauti bendruomenės gyvenime. Vaikų atveju teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę reiškia teisę augti šeimoje.

F. Pagrindiniai elementai

38. Komiteto nuomone, svarbu nustatyti pagrindinius 19 straipsnio elementus, kad kiekviena Konvencijos šalis privalėtų užtikrinti standartinį minimalų pagalbos neįgaliesiems lygį, leidžiantį jiems įgyvendinti teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę. Konvencijos šalys turėtų užtikrinti, kad visada būtų gerbiami pagrindiniai 19 straipsnio elementai, ypač finansų ar ekonomikos krizės metu. Šie pagrindiniai elementai yra:

a) užtikrinti, vadovaujantis Komiteto Bendrąja pastaba Nr. 1 (2014 m.) dėl lygybės prieš įstatymą, visų neįgaliųjų veiksnio teisę nepriklausomai nuo jų negalios pobūdžio, įskaitant teisę nuspręsti, kur, su kuo ir kaip jiems gyventi;

b) užtikrinti nediskriminavimą sudarant galimybes apsirūpinti būstu, kalbant tiek apie pajamas, tiek apie būsto prieinamumą, bei nustatyti privalomas statybos normas, užtikrinančias naujo ir atnaujinto būsto prieinamumą;

c) parengti konkretų veiksmų planą, numatantį galimybes neįgaliesiems savarankiškai gyventi bendruomenėje, ir, be kita ko, imtis priemonių, skirtų sudaryti palankesnes oficialios pagalbos sąlygas neįgaliesiems gyventi savarankiškai bendruomenėje, kad neformali pagalba, pavyzdžiui, šeimos teikiama pagalba, nebūtų vienintelė alternatyva;

d) parengti ir įgyvendinti teisės aktus, planus ir gaires dėl pagrindinių paslaugų prieinamumo reikalavimų, stebėti, kaip jie yra įgyvendinami, ir bausti už pažeidimus, siekiant užtikrinti visuomenės lygybę, įskaitant neįgaliųjų dalyvavimą socialinėje žiniasklaidoje, ir pasirūpinti, kad būtų kvalifikuotų IRT specialistų, kurie kurtų atitinkamas technologijas ir jas saugotų, remdamiesi universalus dizaino principu;

e) parengti konkretų veiksmų planą ir imtis priemonių, kad būtų sukurtos ir teikiamos pagrindinės, individualizuotos, asmeninės ir žmogaus teisėmis pagrįstos pagalbos paslaugos bei kitų rūšių paslaugos specialiai asmenims su negalia;

f) užtikrinti, kad nebūtų regreso įgyvendinant 19 straipsnį, išskyrus tuo atveju, jeigu atitinkamos priemonės būtų tinkamai pagrįstos ir atitinkančios tarptautinės teisės normas;

g) sistemingai rinkti kiekybinius ir kokybinius duomenis apie neįgaliuosius, įskaitant tuos, kurie vis dar gyvena institucinės priežiūros įstaigose; ir

h) panaudoti visas turimas lėšas, įskaitant regioninį finansavimą ir vystomojo bendradarbiavimo finansavimą, kuriant įtraukias ir prieinamas savarankišką gyvenimą užtikrinančias paslaugas.

III. Konvencijos šalių įsipareigojimai

39. Konvencijos šalių įsipareigojimai privalo atspindėti žmogaus teisių – absoliučių ir taikomų nedelsiant (pilietinių ir politinių teisių) arba taikomų laipsniškai (ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių) – pobūdį. 19 straipsnio a punkte nustatyta teisė pasirinkti savo gyvenamąją vietą ir kur, kaip bei su kuo gyventi, turi būti užtikrinama nedelsiant, kadangi ji priskiriama pilietinėms ir politinėms teisėms. 19 straipsnio b punkte nustatyta teisė į galimybę naudotis individualizuotos pagalbos paslaugomis priskiriama ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms teisėms. 19 straipsnio c punkte nustatyta teisė naudotis paslaugų infrastruktūra priskiriama ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms teisėms, kadangi daugelis pagrindinių paslaugų, kaip antai prieinamos IRT technologijos, tinklalapiai, socialinė žiniasklaida, kino teatrai, viešieji parkai, teatrai ir sporto centrai turi ir socialinę, ir kultūrinę paskirtį. Laipsniškas įgyvendinimas reiškia, kad būtina nedelsiant parengti ir nustatyti konkrečias strategijas ir veiksmų planus dėl pagalbos paslaugų skiriant tam reikiamus išteklius, taip pat užtikrinti, kad neįgaliesiems būtų prieinamos ir esamos, ir naujos bendrosios paslaugos.

40. Įsipareigojimas gerbti turi ne vien neigiamą aspektą; teigiamas aspektas reikalauja, kad Konvencijos šalys imtųsi visų būtinų priemonių užtikrinti, kad valstybė ar privatūs subjektai nepažeistų jokių 19 straipsnyje įtvirtintų teisių.

41. Siekdamas laipsniškai įgyvendinti ekonomines, socialines ir kultūrinės teises, Konvencijos šalys turi imtis priemonių, tam maksimaliai panaudodamos savo turimus išteklius⁶. Reikiamų priemonių turi būti imamasi nedelsiant arba per pagrįstai trumpą laiką. Tokios priemonės turėtų būti apgalvotos, konkrečios ir tikslingos, o joms įgyvendinti turėtų būti numatyti visi reikiami išteklių⁷. Sistemingai įgyvendinant teisę į savarankišką gyvenimą bendruomenėje, būtini struktūriniai pokyčiai. Visų pirma, tai taikoma visų formų deinstitutionalizacijai.

42. Konvencijos šalys įsipareigojamos nedelsiant pradėti strateginį planavimą ir, glaudžiai bei pagarbiai konsultuodamosi su neįgaliesiems atstovaujančiomis organizacijomis, nustatyti atitinkamą laikotarpį ir reikiamus išteklius tam, kad institucinės priežiūros įstaigų

⁶ Žr. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 2 str. 1 punktą ir Neįgaliųjų konvencijos 4 str. 2 punktą.

⁷ Žr. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 3, 2 punktą.

tinklas būtų pertvarkytas pakeičiant jį savarankiškai gyventi leidžiančiomis pagalbos paslaugomis. Konvencijos šalių nuožiūrai palikti klausimai, susiję su konkrečių programų įgyvendinimu, tačiau ne su pačia pertvarka. Konvencijos šalys, tiesiogiai konsultuodamosi su neįgaliaisiais per jiems atstovaujančias organizacijas, turėtų parengti pereinamojo laikotarpio planus, skirtus užtikrinti visapuse neįgaliųjų įtrauktį į bendruomenę.

43. Tais atvejais, kai įgyvendinama 19 straipsnio nuostatas Konvencijos šalis siekia imtis regresinių priemonių, pavyzdžiui, ištikus ekonomikos ar finansų krizei, ji privalo įrodyti, kad tokios priemonės yra laikinos, būtinos ir nediskriminuojančios ir kad jos neprieštarauja šalies pagrindiniams įsipareigojimams⁸.

44. Laipsniško įgyvendinimo prievolė taip pat sudaro pagrindą teigti, kad įgyvendinant ekonomines, socialines ir kultūrines teises regresinės priemonės nėra priimtinos. Tokios priemonės neleidžia neįgaliesiems visapusiškai pasinaudoti teise gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę. Todėl regresinės priemonės pažeidžia 19 straipsnį.

45. Konvencijos šalims draudžiama imtis regresinių priemonių vykdant minimalius pagrindinius įsipareigojimus, kuriuos numato teisė gyventi savarankiškai bendruomenėje ir kurie nurodyti šioje bendrojoje pastaboje.

46. Konvencijos šalys įpareigojamos nedelsiant panaikinti neįgaliųjų ar neįgaliųjų grupių diskriminaciją ir užtikrinti jų lygias teises gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę. Tam Konvencijos šalys turi panaikinti arba pertvarkyti politiką, įstatymus ir praktiką, kuri neleidžia neįgaliesiems, pavyzdžiui, pasirinkti gyvenamąją vietą, apsirūpinti įperkamu ir prieinamu būstu, išsinuomoti būstą arba naudotis bendraisiais pagrindiniais infrastruktūros objektais ir paslaugomis, kurios jiems būtinos gyvenant savarankiškai. Laipsniško įgyvendinimo principas netaikomas ir prievolei suteikti tinkamas gyvenimo sąlygas (5 straipsnio 3 punktas).

A. Įsipareigojimas gerbti

47. Įsipareigojimas gerbti reikalauja, kad Konvencijos šalys nei tiesiogiai, nei netiesiogiai netrukdytų ir neapribotų individualaus asmens galimybių pasinaudoti teise gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę. Konvencijos šalys neturėtų apriboti ar panaikinti galimybes savarankiškai gyventi bendruomenėje, taip pat įstatymais, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai suvaržo neįgaliųjų autonomiją ir jų galimybes pasirinkti gyvenamąją vietą bei kur, kaip ir su kuo gyventi. Konvencijos šalys turėtų pakeisti įstatymus, kurie trukdo naudotis 19 straipsnyje įtvirtintomis teisėmis.

48. Vykdydamos šį įsipareigojimą, Konvencijos šalys taip pat turi panaikinti esamus ir nepatvirtinti naujų teisės aktų, strategijų ir struktūrų, kurios palaiko ir sukuria kliūtis naudotis pagalbos paslaugomis, taip pat bendro naudojimo objektais ir paslaugomis. Tai reiškia ir prievolę išleisti asmenis, kurie prievarta laikomi psichiatrijos ligoninėse ir kitose su negalia susijusio laisvės atėmimo įstaigose. Tai taip pat reiškia, jog turi būti uždrausta visų rūšių globa ir įsipareigota atsisakyti pakaitinio sprendimų priėmimo praktikos sukuriant pagalba grindžiamo sprendimų priėmimo sistemą.

49. Siekdamas gerbti 19 straipsnyje įtvirtintas neįgaliųjų teises, Konvencijos šalys turi palaipsniui atsisakyti neįgaliųjų apgyvendinimo institucinės priežiūros įstaigose praktikos. Konvencijos šalys negali steigti naujų tokio tipo įstaigų, taip pat negali remontuoti senųjų įstaigų, išskyrus atvejus, kai tai būtina užtikrinant jose gyvenančių asmenų fizinį saugumą. Tokios įstaigos neturėtų būti plečiamos, į jas paliekamųjų globotinių vietą neturėtų būti

---

⁸ Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto pirmininko 2012 m. gegužės 12 d. laiškas Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto šalims dėl taupymo priemonių.

priimami nauji asmenys, taip pat neturėtų būti steigiami „satelitiniai“ būstai, kurie iš išorės primena atskirą būstą (butai ar atskiri namai), tačiau iš tiesų priklauso šioms įstaigoms.

B. Įsipareigojimas apsaugoti

50. Įsipareigojimas apsaugoti reikalauja, kad Konvencijos šalys imtųsi priemonių neleisti šeimos nariams ir tretiesiems asmenims nei tiesiogiai, nei netiesiogiai trukdyti įgyvendinti teisę savarankiškai gyventi bendruomenėje. Pareiga apsaugoti reikalauja, kad Konvencijos šalys parengtų ir įgyvendintų įstatymus ir politikos priemones, draudžiančias šeimos narių ir trečiųjų šalių, paslaugų teikėjų, būsto savininkų ar bendrųjų paslaugų teikėjų veiksmus, kurie trukdo visapusiškai įgyvendinti teisę būti įtrauktam į bendruomenę ir savarankiškai joje gyventi.

51. Konvencijos šalys turėtų užtikrinti, kad nebūtų skiriama nei valstybės, nei privačių lėšų esamų institucinės priežiūros įstaigų priežiūrai ir remontui ar naujų bet kokios formos tokių įstaigų steigimui ir statybai. Be to, Konvencijos šalys privalo užtikrinti, kad nebūtų steigiamos privačios institucinės priežiūros įstaigos, prisidengiant „bendruomeninio būsto“ pavadinimu.

52. Pagalbos paslaugos visada turėtų būti pagrįstos individualiais poreikiais, o ne paslaugų teikėjo interesais. Konvencijos šalys turėtų sukurti paslaugų teikėjų kontrolės mechanizmus, patvirtinti priemones, skirtas apsaugoti neįgaliuosius nuo paslėpto gyvenimo šeimoje ar izoliacijos institucinės priežiūros įstaigose, apsaugoti vaikus, kad jie nebūtų palikti ar apgyvendinti institucinės priežiūros įstaigose dėl negalios ir sukurti reikiamus mechanizmus, skirtus nustatyti trečiųjų asmenų vykdomo smurto prieš neįgaliuosius atvejus. Konvencijos šalys taip pat turėtų uždrausti nuolatinės priežiūros įstaigų direktoriams ir (arba) vadovams tapti jų vadovaujamosiose įstaigose gyvenančių asmenų globėjais.

53. Prievolė apsaugoti taip pat reiškia, jog draudžiama taikyti diskriminacinę praktiką, kaip antai neteikti atskiriems asmenims ar grupėms tam tikrų paslaugų. Konvencijos šalys turėtų uždrausti tretiesiems asmenims nustatyti praktines arba procedūrinės kliūtis savarankiškai gyventi ir būti įtrauktam į bendruomenę, pavyzdžiui, užtikrinamos, kad teikiamos paslaugos leistų neįgaliesiems savarankiškai gyventi vietos bendruomenėje, taip pat kad neįgalieji turėtų galimybę išsinuomoti būstą ir turėtų vienodas sąlygas su kitais asmenimis būsto rinkoje. Visai visuomenei teikiamos bendruomenės paslaugos, tokios kaip bibliotekos, plaukimo baseinai, viešieji parkai ir (arba) erdvės, parduotuvės, pašto įstaigos ar kino teatrai turi būti prieinami ir atitikti neįgalių asmenų poreikius, kaip nustatyta Komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 2 (2014) dėl prieinamumo⁹.

C. Įsipareigojimas vykdyti

54. Įsipareigojimas vykdyti reikalauja, kad Konvencijos šalys skatintų, palaikytų ir patvirtintų atitinkamas teisėkūros, administracines, biudžeto, teismines, programines, reklamines ir kitas priemones, skirtas užtikrinti, kad būtų visapusiškai įgyvendinta Konvencijoje įtvirtinta teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę. Įsipareigojimas vykdyti taip pat reikalauja, kad Konvencijos šalys imtųsi priemonių panaikinti praktines kliūtis, trukdančias visapusiškai įgyvendinti teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę, tokias kaip būsto neprieinamumas, ribotos galimybės gauti pagalbos neįgaliesiems paslaugas, objektų, poreikių ir paslaugų bendruomenėje neprieinamumas ir išankstinis nusistatymas prieš neįgaliuosius.

55. Konvencijos šalys turėtų išplėsti šeimos narių galimybes padėti savo neįgaliesiems giminaičiams įgyvendinti teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę.

⁹ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

56. Vykdydamos teisės aktus, politiką ir programas, Konvencijos šalys privalo aktyviai įtraukti platų neįgaliųjų ratą per jiems atstovaujančias organizacijas, glaudžiai konsultuodamos juos visais aspektais, susijusiais su savarankišku gyvenimu bendruomenėje, ypač plėtojant pagalbos paslaugas ir investuojant išteklius į šias paslaugas bendruomenėje.

57. Konvencijos šalys privalo patvirtinti strategiją ir konkretų deinstitutionalizacijos veiksmų planą. Turi būti įtvirtinta prievolė įgyvendinti struktūrines reformas, pagerinti prieinamumą neįgaliesiems bendruomenėje ir didinti visos visuomenės informuotumą apie neįgaliųjų įtrauktį į bendruomenę.

58. Vykdydant deinstitutionalizaciją taip pat būtina sisteminė pertvarka, apimanti institucinės priežiūros įstaigų uždarymą ir institucionalizacijos taisyklių panaikinimą kaip visapusiškos strategijos dalį, taip pat sukurti įvairias individualizuotas pagalbos paslaugas, įskaitant individualizuotą pereinamojo laikotarpio planą, kuriame būtų numatyti atitinkami biudžeto asignavimai ir įgyvendinimo laikotarpis, bei įtrauktas pagalbos paslaugas. Todėl būtini suderinti tarpvyriausybiniai veiksmai, kad būtų įgyvendintos reformos, išskirtos biudžeto lėšos ir pakeistas požiūris visuose valdžios lygmenyse ir sektoriuose, įskaitant vietos valdžios institucijas.

59. Programos ir išmokos, skirtos paremti savarankiškai bendruomenėje gyvenančius asmenis, privalo padengti su negalia susijusias išlaidas. Be to, vykdydant deinstitutionalizaciją būtina užtikrinti pakankamą skaičių prieinamų ir įperkamų būstų, įskaitant būstus šeimoms. Taip pat svarbu, kad galimybės įsigyti būstą nebūtų susietos su reikalavimais, kurie mažina neįgaliųjų savarankiškumą ir nepriklausomumą. Visuomenei skirti pastatai ir erdvės bei visų rūšių transportas turi būti projektuojami taip, kad atitiktų visų neįgaliųjų poreikius. Konvencijos šalys privalo imtis tikslingų ir neatidėliotinių veiksmų persikirstyti lėšas taip, kad neįgalieji galėtų įgyvendinti savo teisę savarankiškai gyventi bendruomenėje.

60. Pagalbos neįgaliesiems paslaugos privalo būti teikiamos, prieinamos, nebrangios, priimtinos ir pritaikomos visiems neįgaliesiems asmenims, užtikrinant galimybę jas koreguoti atsižvelgiant į skirtingas neįgaliųjų gyvenimo sąlygas, pavyzdžiui, asmens ar šeimos pajamas, bei individualius elementus, tokius kaip lytis, amžius, tautinė ar etninė kilmė, kalbinė, religinė, biologinės ir (arba) socialinės lyties tapatybė. Vadovaujantis neįgaliųjų žmogaus teisės užtikrinančiu modeliu, nėra leidžiama neįtraukti neįgaliųjų dėl jokios priežasties, taip pat ir dėl reikalingų pagalbos paslaugų pobūdžio ir apimtys. Pagalbos paslaugos, įskaitant asmeninio asistento paslaugas, neturėtų būti teikiamos keliems asmenims, išskyrus tuo atveju, jeigu atitinkamas neįgalusis laisva valia išreiškia informacija pagrįstą savo sutikimą.

61. Konvencijos šalys į tinkamumo gauti pagalbą kriterijus turi įtraukti šiuos elementus: vertinimas turėtų remtis žmogaus teisėmis pagrįstu požiūriu į negalią, daugiausiai dėmesio turi būti skiriama konkrečiam asmens poreikiams dėl visuomenėje esančių kliūčių, o ne dėl tam tikros negalios, būtina atsižvelgti į konkrečiam asmens valią ir pageidavimus ir jais vadovautis, taip pat užtikrinti, kad neįgalieji visapusiškai dalyvautų priimančiais sprendimais.

62. Piniginės išmokos, kaip antai negalios pašalpos, yra viena paramos, kurią Konvencijos šalys skiria neįgaliesiems pagal Konvencijos 19 ir 28 straipsnius, formų. Tokios piniginės išmokos dažnai atspindi su negalia susijusias išlaidas ir sudaro sąlygas visapusiškai įtraukti neįgaliuosius į bendruomenę. Piniginės išmokos taip pat padeda spręsti skurdo ir ypač didelio skurdo problemą, su kuria gali susidurti neįgalieji. Konvencijos šalys neturi sunkinti ir taip sunkios neįgaliųjų padėties, mažindamos jų pajamas ekonominės ar finansinės krizės metu arba taikydamos griežtas taupymo priemones, kurios neatitinka šio dokumento 38 punkte nurodytų žmogaus teisių standartų.

63. Parama neįgaliesiems turėtų būti vertinama individualiu pagrindu ir pritaikoma atsižvelgiant į konkrečias veiklos rūšis ir faktines kliūtis, kurios trukdo neįgaliesiems

asmenims įsitraukti į bendruomenę. Vertinant turėtų būti pripažįstama, kad neįgalieji turi turėti galimybę dalyvauti veikloje, kuri laikui bėgant kinta. Konvencijos šalys turėtų užtikrinti, kad parama, įskaitant pinigines išmokas ir (arba) asmeninius biudžetus, būtų individualizuojama atsižvelgiant į problemas, su kuriomis susiduria kaimo ir (arba) miesto vietovėse gyvenantys neįgalieji, ir jas sprendžiant.

64. Konvencijos šalys turėtų laiku teikti ir skleisti naujausią ir tikslią informaciją, kuri būtina priimant informacija pagrįstus sprendimus dėl savarankiško gyvenimo ir pagalbos paslaugų bendruomenėje pasirinkimo. Informacija turi būti teikiama prieinama forma, įskaitant Brailio raštą, gestų kalbą, lytimsuosius ženklus, lengvai skaitomu formatu (*Easy Read*) bei alternatyvios ir augmentinės komunikacijos būdus.

65. Konvencijos šalys turėtų užtikrinti, kad darbuotojai, dirbantys arba ketinantys dirbti su negalia susijusių paslaugų srityje, įskaitant aptarnavimo srities personalą, sprendimus priimančius asmenis ir valstybės tarnautojus, kontroliuojančius paslaugas neįgaliesiems teikiančių tarnybų veiklą, įgytų reikiamų teorinių žinių apie savarankišką gyvenimą bendruomenėje ir atitinkamus praktinius įgūdžius. Be to, Konvencijos šalys turėtų nustatyti 19 straipsnio nuostatas atitinkančius kriterijus, pagal kuriuos organizacijoms būtų išduodamas leidimas teikti neįgaliesiems socialinę pagalbą, reikalingą užtikrinant gyvenimą bendruomenėje, ir įvertinamas šių organizacijų darbas.

66. Konvencijos šalys taip pat turėtų užtikrinti, kad tarptautinis bendradarbiavimas pagal 32 straipsnį ir atitinkamos investicijos bei vykdomi projektai ne įtvirtintų kliūtis, neleidžiančias savarankiškai gyventi bendruomenėje, o jas šalintų ir padėtų įgyvendinti teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę. Šalinant nelaimių padarinius svarbu neatkurti buvusių kliūčių, kaip tai numatyta Konvencijos 11 straipsnyje.

67. Konvencijos šalys privalo užtikrinti, kad neįgalieji, siekiantys įgyvendinti savo teisę savarankiškai gyventi bendruomenėje, turėtų galimybę kreiptis į teismą, gauti teisinę pagalbą, reikiamas teises konsultacijas, teises gynimo priemones ir paramą, be kita ko, sudarydamos tam tinkamas sąlygas ir parengdamos procedūrinę korekcijas.

68. Konvencijos šalys turėtų teikti reikiamas pagalbos paslaugas neįgaliosioms prižiūrintiems šeimos nariams, kad šie galėtų padėti savo vaikui ar kitam giminaičiui savarankiškai gyventi bendruomenėje, tokias kaip laikinos priežiūros paslaugos sudarant galimybę globėjui pailsėti, vaikų priežiūros paslaugas ir kitas pagalbines paslaugas tėvams. Savo šeimos narius prižiūrintiems asmenims, kurie dažnai gyvena dideliame skurde ir neturi galimybių dalyvauti darbo rinkoje, itin svarbi ir finansinė parama. Konvencijos šalys taip pat turėtų teikti socialinę paramą šeimoms ir plėtoti konsultavimo paslaugas, paramos tinklus bei kitas tinkamas pagalbos formas.

69. Konvencijos šalys privalo reguliariai atlikti apklausas ir kitų rūšių analizę, kad surinktų duomenis apie fizines, komunikacines, aplinkosaugos, infrastruktūros bei požiūrio kliūtis, su kuriomis susiduria neįgalieji, ir apie būtinas sąlygas savarankiškam gyvenimui bendruomenėje užtikrinti.

IV. Ryšys su kitomis Konvencijos nuostatomis

70. Teisė gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę yra susijusi su kitų Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių įgyvendinimu. Tuo pat metu ši teisė – tai daugiau nei vien šių teisių suma, kadangi joje įtvirtintas principas, jog žmogus gali įgyvendinti visas teises ir jomis naudotis toje bendruomenėje, kurioje jis pasirenka gyventi ir kuri yra vienintelė vieta, užtikrinanti laisvą ir visapusišką asmenybės vystymąsi.

71. Įgyvendinant teisę savarankiškai gyventi bendruomenėje, itin svarbu, kad priimant bet kokius planus ir strategijas, taip pat tolesniame darbe ir stebėsenos procese būtų konsultuojamasi su neįgaliaisiais per jiems atstovaujančias organizacijas ir užtikrintas jų aktyvus dalyvavimas (4 straipsnio 3 punktas). Visais lygmenimis sprendimus priimančios

asmenys privalo aktyviai įtraukti visas neįgaliųjų grupes, įskaitant neįgalių moterų, vyresnio amžiaus neįgaliųjų, neįgalių vaikų, asmenų su psichosocialine negalia ir asmenų su protine negalia organizacijas.

72. Kreipiantis dėl pagalbos paslaugų ir teikiant šias paslaugas svarbu užtikrinti, jog neįgaliesiems, siekiantiems gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę, būtų taikomas nediskriminavimo principas (5 straipsnis). Konvencijos šalys turėtų nustatyti nediskriminuojančius, objektyvius ir asmens poreikiais, o ne turima negalia grindžiamus tinkamumo gauti pagalbos paslaugas kriterijus ir procedūras, atitinkančias žmogaus teisių nuostatas. Atvejai, kai organizuojamos specialios paslaugos neįgaliesiems atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes ir jų poreikius, kaip antai paslaugos neįgaliems vaikams, studentams, darbuotojams ir vyresnio amžiaus žmonėms, neturėtų būti laikomi diskriminaciniu Konvencijos pažeidimu, o vertinami kaip teisingas ir teisėtas pozityvus veiksmas, kurio galima imtis esamoje situacijoje. Neįgalieji, patiriantys su 19 straipsniu susijusią diskriminaciją, privalo turėti galimybę naudoti veiksmingas ir nebrangias teisinės priemonės.

73. Dažnai neįgalios moterys ir mergaitės (6 straipsnis) yra labiau atskirtos ir izoliuotos bei susiduria su daugiau apribojimų, susijusių su jų gyvenamąja vieta ir gyvenimo sąlygomis, dėl paternalistinių stereotipų ir visuomenėje įsigalėjusių moteris diskriminuojančių patriarchalinių socialinių modelių. Be to, neįgalios moterys ir mergaitės patiria diskriminaciją dėl lyties, daugialypę ir tarpsektorinę diskriminaciją, institucionalizaciją, smurtą, įskaitant seksualinę prievartą ir seksualinį priekabiavimą¹⁰. Konvencijos šalys privalo suteikti nebrangias arba nemokamas teisinės gynybos priemones ir pagalbos paslaugas smurto ir prievartos aukoms. Neįgalios moterys, kurios susiduria su smurtu šeimoje, yra labiau ekonomiškai, fiziškai ar emociškai priklausomos nuo smurtautojų, kurie dažnai yra jas globojantys asmenys, todėl neįgalios moterys negali išsivaduoti iš prievartinių santykių ir patiria dar didesnę socialinę izoliaciją. Dėl šių priežasčių įgyvendinant teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama lyčių lygybės užtikrinimui ir diskriminacijos dėl lyties bei patriarchalinių socialinių modelių panaikinimui.

74. Kultūros normos ir vertybės gali neigiamai apriboti neįgalių moterų ir mergaičių pasirinkimą ir galimybes kontroliuoti savo gyvenimo aplinką, varžyti jų savarankiškumą, įpareigoti jas gyventi tam tikroje gyvenimo aplinkoje, reikalauti, kad jos tenkintų ne savo, o svetimus poreikius ir prisiimtų tam tikrus vaidmenis šeimoje¹¹. Konvencijos šalys turėtų imtis priemonių prieš moterų diskriminaciją ir kliūtis, neleidžiančias moterims naudotis socialinėmis paslaugomis bei parama, taip pat užtikrinti, kad įvairiose politikos srityse, programose ir strategijose, susijusiose su galimybe naudotis socialinėmis paslaugomis ir parama, būtų tinkamai atsižvelgiama į moterų ir vyrų lygybę.

75. Be to, Konvencijos šalys turėtų užtikrinti, kad priemonės, kuriomis siekiama neįgalių moterų ir mergaičių vystymosi, gerinti jų padėtį ir suteikti joms daugiau teisių ir galimybių (6 straipsnio 2 punktą), būtų taikomos kovoje su lyčių nelygybe norint gauti pagalbą ir socialinę apsaugą. Konvencijos šalys turėtų priimti atitinkamas darbas ir asmeninį gyvenimą padedančias suderinti priemones (kalbant apie išteklius, laiką ir paslaugas), skirtas padėti neįgalioms moterims (vėl) patekti į atvirą darbo rinką, bei užtikrinti lygias moterų ir vyrų teises ir pareigas vykdant tėvų pareigas¹². Konvencijos šalys taip pat yra atsakingos už tai, kad prieglaudos smurto dėl lyties aukoms būtų visapusiškai prieinamos neįgalioms moterims ir mergaitėms.

76. Siekiant, kad neįgalios mergaitės ir berniukai galėtų lygiai su visais naudotis savo žmogaus teisėmis, būtina užtikrinti atitinkamas jų amžiui pritaikytas pagalbos paslaugas (7

¹⁰ Žr. Neįgaliųjų teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 3 (2016) dėl neįgalių moterų ir mergaičių.

¹¹ Ten pat, 8, 18, 29 ir 55 punktai.

¹² Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas. Bendroji rekomendacija Nr. 21 (13-oji sesija (1994) dėl lygybės santuokoje ir šeimos santykiuose.

straipsnis). Itin svarbu gerbti neįgalių vaikų besivystančius gebėjimus ir padėti jiems išreikšti savo nuomonę renkantis įvairius variantus, kurie daro poveikį jų gyvenimui. Taip pat svarbu teikti paramą, informaciją ir konsultacijas šeimoms (23 straipsnis), kad būtų užkirstas kelias neįgalių vaikų institucionalizavimui ir taikoma socialinės įtraukties politika įvaikinimo klausimais, užtikrinant neįgaliesiems vaikams vienodas galimybes.

77. Kalbant apie socialinį bendravimą ir santykius su bendraamžiais, paaugliai gali teikti pirmenybę asmeninei pagalbai arba profesionalių gestų kalbos vertėjų paslaugoms, o ne giminaičių teikiamai neformaliai pagalbai. Konvencijos šalys turėtų pačios arba per joms atstovaujančias organizacijas sukurti novatoriškas paramos formas ir prieinamas paslaugas neįgaliesiems vaikams ir paaugliams. Neįgaliesiems vaikams gali būti reikalingos pagalbos paslaugos užsiimti sportu ar kitokia veikla bendruomenėje kartu su kitais jų amžiaus vaikais. Neįgalūs paaugliai turėtų turėti galimybę bendrauti ir leisti laisvalaikį su savo bendraamžiais. Konvencijos šalys privalo parūpinti pagalbinius įrenginius ir technologijas, kurios gali padėti neįgaliesiems paaugliams lengviau įsitraukti į bendraamžių ratą. Be to, remiant savarankišką gyvenimą nepaprastai svarbu užtikrinti paslaugas, kurios padeda jaunimui lengviau įžengti į suaugusiųjų amžiaus tarpsnį, įskaitant paramą išsikraustant iš šeimos namų, pradėdant dirbti ir siekiant aukštojo mokslo.

78. Itin didelę reikšmę kuriant atviras, palankias neįgaliesiems ir įtraukias bendruomenes turi visuomenės švietimas (8 straipsnis), kadangi 19 straipsnyje galiausiai kalbama apie šių bendruomenių pertvarkymą. Būtina išnaikinti stereotipus, ableizmą ir klaidingas išankstines nuostatas, neleidžiančias neįgaliesiems asmenims gyventi savarankiškai, bei skatinti jų teigiamą įvaizdį ir indėlį į visuomenės gyvenimą. Reikėtų rengti visuomenės informavimo kampanijas valdžios institucijoms, valstybės tarnautojams, specialistams, žiniasklaidai, plačiajai visuomenei ir neįgaliesiems bei jų šeimoms. Visa visuomenės informavimo veikla turėtų būti vykdoma glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliaisiais per jiems atstovaujančias organizacijas.

79. 19 straipsnyje numatytos teisės yra susietos su Konvencijos šalių įsipareigojimais prieinamumo srityje (9 straipsnis), kadangi visuotinis visų pastatų, transporto priemonių, informacinių komunikacinių technologijų ir susijusių objektų bei paslaugų prieinamumas atitinkamos bendruomenės gyventojams yra viena iš savarankiško gyvenimo bendruomenėje prielaidų. 9 straipsnyje reikalaujama nustatyti ir pašalinti kliūtis, trukdančias patekti į visuomeninius pastatus, pavyzdžiui, persvarstant statybos kontrolės ir miestų planavimo normas ir taisykles, įtraukiant universalaus dizaino standartus į įvairias sritis ir nustatant būsto prieinamumo standartus.

80. Konvencijos šalys privalo iš anksto atsižvelgti į prievolę teikti neįgaliesiems pagalbines paslaugas įgyvendinant bet kokias nelaimių rizikos valdymo priemones (11 straipsnis) ir užtikrinti, kad jie nebūtų palikti likimo valiai arba pamiršti. Taip pat svarbu užtikrinti, kad nebūtų atkurtos buvusios kliūtys po ginkluotų konfliktų, humanitarinių krizių ar stichinių nelaimių. Vykdam atstatymo darbus, būtina visapusiškai užtikrinti, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai bendruomenėje.

81. Lygybė prieš įstatymą (12 straipsnis) užtikrina, kad visi neįgalieji turi teisę visapusiškai įgyvendinti savo teisinį veiksnumą ir todėl turi lygias teises pasirinkti ir kontroliuoti savo gyvenimo būdą, nusprenddami, su kuo ir kaip jie nori gyventi ir gauti paramą pagal savo valią bei pageidavimus. Siekiant visiškai pereiti prie pagalba grindžiamo sprendimų priėmimo modelio ir įgyvendinti 12 straipsnyje įtvirtintas teises, būtina, jog neįgalieji turėtų galimybę suformuluoti ir išreikšti savo valią ir pageidavimus, kad galėtų įgyvendinti savo teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis. Norint tai pasiekti, jie turi būti bendruomenės dalis. Be to, pagalba įgyvendinant teisinį veiksnumą turėtų būti teikiama taikant bendruomenę pagrįstą požiūrį, kuris užtikrina pagarbą neįgaliųjų valiai ir pageidavimams.

82. Siekiant visapusiškai įgyvendinti teisę gyventi savarankiškai bendruomenėje, lemiamas vaidmuo tenka 13 straipsnyje įtvirtintai teisei į teisingumą. Konvencijos šalys privalo užtikrinti visų neįgaliųjų teisinį veiksnumą ir atitinkamą statusą teismuose. Be to,

Konvencijos šalys privalo užtikrinti galimybę apskųsti visus sprendimus dėl savarankiško gyvenimo bendruomenėje. Parama, leidžianti savarankiškai gyventi bendruomenėje, turi būti įgyvendinama kaip teisė ir kaip prerogatyva. Siekiant užtikrinti vienodą ir veiksmingą teisę į teisingumą, būtina įgyventi esmines teises į teisinę pagalbą, paramą ir procedūrinę bei amžių atitinkančias korekcijas.

83. Priverstinį institucionalizavimą dėl negalios ar susijusių aplinkybių, pavyzdžiui, numanomo „pavojingumo“, ir kitų kriterijų, išdėstytų Komiteto gairėse dėl 14 straipsnio, dažnai lemia arba paspartina tai, jog trūksta specialių pagalbos paslaugų. Todėl įgyvendinus 19 straipsnį, bus išvengta 14 straipsnio pažeidimų.

84. Itin svarbu užtikrinti, kad teikiant pagalbos paslaugas neįgaliesiems būtų užkirstas kelias bet kokiam išnaudojimui, smurtui ar prievartai (16 straipsnis). Neįgaliesiems, kurie naudojami 19 straipsnyje numatytais paslaugomis ir kurie gali patirti išnaudojimą, smurtą ar prievartą, turi būti prieinamos kontrolės, teisinės gynybos ir pagalbos priemonės atsižvelgiant į negalios pobūdį, lytį ir amžių. Kadangi institucinės priežiūros įstaigose apgyvendinti asmenys paprastai yra izoliuojami nuo likusios bendruomenės dalies, jose gyvenančioms neįgaliosioms moterims ir mergaitėms kyla didesnis pavojus patirti smurtą dėl lyties, įskaitant priverstinę sterilizaciją, seksualinę, fizinę ir psichologinę prievartą bei tolesnę izoliaciją. Be to, jos susiduria su didesnėmis kliūtimis mėgindamos pranešti apie tokį smurtą. Konvencijos šalys privalo būtinai įtraukti šiuos klausimus į jų vykdomą institucinės priežiūros įstaigų stebėseną ir užtikrinti, kad šiose įstaigose smurtą dėl lyties patiriančios moterys turėtų galimybę pasinaudoti žalos atlyginimo procedūromis.

85. Neremiant asmens mobilumo (20 straipsnis), daugelis neįgaliųjų ir toliau susiduria su kliūtimis, trukdančiomis savarankiškai gyventi bendruomenėje. Viena iš būtinų sąlygų siekiant užtikrinti visapusišką neįgaliųjų įtrauktį ir dalyvavimą atitinkamose bendruomenėse yra aprūpinti juos nebrangiomis ir prieinamomis judėjimą palengvinančiomis priemonėmis, įrenginiais, pagalbiniomis technologijomis ir pagalbinių bei tarpininkų pagalba, kaip tai numatyta 20 straipsnyje.

86. Neįgalieji turi teisę gauti visą viešą informaciją prieinamu formatu ir ieškoti, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas lygiai su kitais asmenimis (21 straipsnis). Komunikacija gali vykti visais neįgaliųjų pasirinktais būdais ir formomis, įskaitant Brailio raštą, gestų kalbą, lytumuosius ženklus, lengvai skaitomą formatą bei alternatyvius komunikacijos būdus, priemones ir formas. Svarbu, kad asmenys, naudojantys įvairius bendravimo būdus, turėtų galimybę visapusiškai bendrauti ir keistis informacija bei naudotis atitinkamomis paslaugomis ir priemonėmis. Ypač svarbu, kad neįgalieji galėtų lengvai gauti informaciją apie pagalbos paslaugas ir socialinės apsaugos programas, įskaitant su negalia susijusius mechanizmus, iš įvairių šaltinių, kad galėtų priimti išsamia informacija pagrįstus sprendimus ir pasirinkti, kur, su kuo ir kaip gyventi ir kokia paslauga jiems geriausiai tinka. Taip pat labai svarbu, kad grįžtamojo ryšio ir skundų teikimo mechanizmai būtų prieinami neįgaliesiems komunikacijos požiūriu.

87. Konvencijos šalys turėtų užtikrinti, kad teikiant pagalbos paslaugas pagal 19 straipsnį neįgaliųjų privatus ar šeimos gyvenimas, būstas, susirašinėjimas ir garbė būtų apsaugoti nuo bet kokio neteisėto įsikišimo (22 straipsnis). Bet koku neteisėto įsikišimo atveju visiems pagalbos paslaugas gaunantiems neįgaliesiems privalo būti prieinami stebėsenos, vykdomos atsižvelgiant į negalios, lyties ir amžiaus aspektus, mechanizmai ir teisinės gynybos bei pagalbos priemonės.

88. Teisė savarankiškai gyventi bendruomenėje yra glaudžiai susijusi su neįgalių vaikų ir neįgalių tėvų teise į šeimą (23 straipsnis). Jeigu vietos bendruomenėje nėra teikiamos pagalbos paslaugos, neįgaliųjų šeima gali patirti finansinių sunkumų ir suvaržymų; norint, kad vaikai nebūtų paaimami iš šeimų ir apgyvendinami institucinės priežiūros įstaigose, taip pat siekiant įtraukti šeimas į bendruomenės gyvenimą, būtina įgyvendinti Konvencijos 23 straipsnyje įtvirtintas teises. Labai svarbi šių teisių reikšmė ir užtikrinant, kad vaikai nebūtų paaimami iš savo tėvų dėl pastarųjų negalios. Konvencijos šalys turėtų teikti šeimoms

informaciją, konsultacijas ir paramą jų vaikų teisių gynimo klausimais ir skatinti šeimų įtrauktį į bendruomenę ir dalyvavimą jos gyvenime.

89. Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę yra neatsiejamai susiję su įtraukiuoju ugdymu (24 straipsnis), todėl būtina pripažinti neįgaliųjų teisę gyventi savarankiškai, įtraukti juos į bendruomenę ir užtikrinti jų dalyvavimą bendruomenės gyvenime¹³. Neįgaliųjų įtrauktis į bendrąją švietimo sistemą yra tolesnės neįgaliųjų įtraukties į bendruomenę pagrindas. Deinstitutionalizacija taip pat reiškia, kad turi būti teikiamas įtraukusis ugdymas. Konvencijos šalys turėtų atkreipti dėmesį į vaidmenį, kurį turės teisės į įtraukįjį ugdymą įgyvendinimas formuojant stipriąsias puses, įgūdžius ir gebėjimus, reikalingus, kad visi neįgalieji galėtų gyventi savo vietos bendruomenėse, naudotis jų teikiama is privalumais ir įnešti savo indelį į bendruomenių gyvenimą.

90. Bendrosios sveikatos priežiūros įstaigos ir paslaugos (25 straipsnis) privalo būti prieinamos neįgaliesiems jų bendruomenėse, taip pat turi būti nebrangios, priimtinos ir pritaikomos, atsižvelgiant į neįgaliųjų poreikius, įskaitant pagalbos paslaugas, kurių reikia tam tikriems neįgaliesiems (pavyzdžiui, asmenims su sudėtingais komunikacijos poreikiais, psichosocialine negalia, protine negalios ir (arba) kurtiesiems) hospitalizavimo, chirurginių operacijų ir medicininių konsultacijų metu. Slaugytojų, fizioterapeutų, psichiatrų ir psichologų paslaugų teikimas tiek medicinos įstaigose, tiek namuose yra sveikatos priežiūros dalis, todėl tai turėtų būti vertinama kaip Konvencijos šalies įsipareigojimo vykdymas ne pagal 19, o pagal 25 straipsnį.

91. Savarankiškas gyvenimas bendruomenėje, abilitacija ir rehabilitacija yra tarpusavyje susijusios sąvokos (26 straipsnis). Kai kurie neįgalieji negali naudotis rehabilitacijos paslaugomis, jeigu negauna pakankamai individualizuotos pagalbos. Tuo pačiu metu rehabilitacijos tikslas – sudaryti neįgaliesiems galimybę visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti bendruomenėje. Neįgaliaus asmens abilitacija ir rehabilitacija visada turi atitikti jo laisvą ir informacija pagrįstą sutikimą. Abilitacijai ir rehabilitacijai tenka svarbus vaidmuo švietimo, užimtumo, sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų srityse.

92. Individualizuotos pagalbos paslaugos, įskaitant asmeninę pagalbą, dažnai yra būtina sąlyga norint veiksmingai pasinaudoti teise į darbą ir užimtumą (27 straipsnis). Be to, neįgalieji taip pat turėtų tapti darbdaviais, vadovais ar instruktoriais specialiai neįgaliesiems skirtų pagalbos paslaugų srityje. Todėl įgyvendinant 19 straipsnį palaipsniui bus galima atsisakyti globojamų darbo vietų (*sheltered employment*).

93. Siekdamas užtikrinti pakankamą neįgaliųjų gyvenimo lygį (28 straipsnis), Konvencijos šalys turėtų numatyti, inter alia, galimybę naudotis pagalbos paslaugomis, leidžiančiomis jiems gyventi savarankiškai. Todėl Konvencijos šalys turi prievolę užtikrinti galimybę naudotis tinkamomis ir nebrangiomis paslaugomis, įrenginiais ir kitokia pagalba, skirta patenkinti su atitinkama negalia susijusius poreikius, ypač skurde gyvenantiems neįgaliesiems. Be to, būtina užtikrinti galimybę naudotis socialinio ir subsidijuojamo būsto programomis vietos bendruomenėje. Laikoma, kad jei neįgalieji turi patys padengti su negalia susijusias išlaidas, tai prieštarauja Konvencijai.

94. Kad galėtų daryti įtaką sprendimams savo bendruomenių vystymosi klausimais ir dalyvauti juos priimant, visi neįgalieji turėtų naudotis savo teisėmis dalyvauti politiniame bei visuomenės gyvenime ir jas įgyvendinti (29 straipsnis) asmeniškai arba per jiems atstovaujančias organizacijas. Tinkamos paramos paslaugos gali būti vertinga pagalba neįgaliesiems, norintiems pasinaudoti savo teise balsuoti, dalyvauti politiniame gyvenime ir tvarkyti viešuosius reikalus. Svarbu užtikrinti, kad asistentai ar kitas pagalbinis personalas neapribotų ar nepiktnaudžiautų neįgaliųjų sprendimais, pasirinktais įgyvendinant balsavimo teises.

---

¹³ Neįgaliųjų teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 4 (2016) dėl teisės į įtraukįjį ugdymą.

95. Kultūrinis gyvenimas, poilsis, laisvalaikis ir sportas (30 straipsnis) yra svarbios bendruomenės gyvenimo sritys, kuriose galima siekti įtraukties ir ją įgyvendinti, pavyzdžiui, užtikrinant renginių, veiklos ir objektų prieinamumą neįgaliesiems ir jų įtraukų pobūdį. Asmeniniai asistentai, vedliai, skaitovai, profesionalūs gestų ir taktilinės gestų kalbos vertėjai, be kita ko, prisideda prie įtraukaus gyvenimo bendruomenėje užtikrinimo pagal neįgaliųjų valią ir pageidavimus. Svarbu, kad pasinaudojimas bet kokios rūšies pagalba būtų laikomas dalimi su negalia susijusių išlaidų, kadangi tokios pagalbos paslaugos skatina įtrauktį į bendruomenę ir savarankišką gyvenimą. Asistentai, padedantys neįgaliesiems dalyvauti kultūros ir laisvalaikio veikloje, neturėtų mokėti už renginius. Taip pat nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygiu neturėtų būti ribojama, kada, kur ir kokioms veiklos rūšims naudoti atitinkamą pagalbą.

96. Duomenys ir informacija privalo būti sistemingai rūšiuojami (31 straipsnis) pagal negalios rūšis visuose sektoriuose, įskaitant būstą, gyvenimo sąlygas, socialinės apsaugos sistemas, taip pat galimybę gyventi savarankiškai ir naudotis pagalbos ir kitomis paslaugomis. Ši informacija turėtų sudaryti galimybę reguliariai analizuoti, kaip vyksta deinstitucionalizacijos ir perėjimo prie pagalbos paslaugų vietos bendruomenėje procesas. Svarbu, kad rodikliai atspindėtų konkrečią situaciją kiekvienoje Konvencijos šalyje.

97. Tarptautinis bendradarbiavimas (32 straipsnis) turi būti vykdomas taip, kad užsienio pagalba būtų skiriama plėtoti pagalbos paslaugas vietos bendruomenėse, kuriose gerbiama neįgaliųjų valia ir pageidavimai bei remiama jų teisė pasirinkti, kur, su kuo ir kokiomis gyvenimo sąlygomis jie gyvens, vadovaujantis 19 straipsnio nuostatomis. Piniginių lėšų, gautų vykdant tarptautinį bendradarbiavimą, investavimas į naujas institucines priežiūros įstaigas, izoliavimo vietas ar institucines globos modelius yra nepriimtina, nes tai sukelia neįgaliųjų segregaciją ir izoliaciją.

V. Įgyvendinimas nacionaliniu lygiu

98. Komitetas pažymi, kad įgyvendindamos teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę Konvencijos šalys gali susidurti su iššūkiais nacionaliniu lygiu. Tačiau, atsižvelgiant į pirmiau išdėstytą norminį turinį ir įsipareigojimus, Konvencijos šalys turėtų imtis šių veiksmų, kad būtų užtikrintas visiškas Konvencijos 19 straipsnio įgyvendinimas:

- a) panaikinti visus įstatymus, kurie apriboja bet kurio neįgaliojo galimybes, nepriklausomai nuo jo negalios rūšies, pasirinkti, kur, su kuo ir kaip gyventi, įskaitant teisę nebūti prievarta patalpintam specializuotoje įstaigoje bet kokios negalios pagrindu;
- b) priimti ir įgyvendinti įstatymus, standartus ir kitas priemones, skirtas užtikrinti, kad vietos bendruomenės ir aplinka, taip pat informacija ir komunikacijos priemonės būtų prieinamos visiems neįgaliesiems;
- c) užtikrinti, kad socialinės apsaugos programos atitiktų įvairių neįgaliųjų grupių poreikius lygiai su kitais;
- d) užtikrinti, kad universalus dizaino principas būtų taikomas tiek fizinėje, tiek virtualioje politikos, teisės, standartų ir kitų priemonių erdvėje, įskaitant įsipareigojimų vykdymo ir įgyvendinimo stebėseną; peržiūrėti savo statybos standartus, kad jie atitiktų universalus dizaino principus ir teises gaires statybos srityje, kaip išdėstyta Komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 2 (2014 m.) dėl prieinamumo;
- e) užtikrinti visiems neįgaliesiems materialines ir procesines teises savarankiškai gyventi vietos bendruomenėje;
- f) informuoti neįgaliuosius jiems suprantama forma apie jų teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į vietos bendruomenę bei surengti neįgaliesiems mokymus apie jų teises ir galimybes, skirtus padėti jiems išmokti naudotis savo teisėmis;

- g) priimti aiškias ir tikslingas deinstitucionalizacijos strategijas, nustatant jose konkrečius laikotarpius ir skiriant atitinkamą biudžetą, kad būtų pašalintos visos neįgaliųjų izoliacijos, segregacijos ar institucionalizacijos formos. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti psichosocialinę ir (arba) protinę negalią turintiems asmenims bei neįgaliems vaikams, kurie šiuo metu gyvena institucinės priežiūros įstaigose;
- h) skleisti informaciją, skirtą panaikinti neigiamą požiūrį į neįgaliuosius bei susijusius stereotipus, ir užtikrinti vietos bendruomenės pertvarką siekiant sukurti individualizuotas ir prieinamas pagrindines paslaugas;
- i) itin svarbu užtikrinti, kad neįgalieji dalyvautų asmeniškai ir per jiems atstovaujančias organizacijas pertvarkant pagalbos paslaugas ir vietos bendruomenes bei rengiant ir įgyvendinant deinstitucionalizacijos strategijas;
- j) parengti išsamias politines priemones ir teisineis gaires bei skirti finansinių išteklių pastatyti nebrangius ir prieinamus būstus ir antropogeninę erdvę, įrengti viešąsias erdves ir sukurti transporto infrastruktūrą, nustatant reikiamą įgyvendinimo laikotarpį ir veiksmingas, atgrasančias bei proporcingas sankcijas viešiesiems ir privatiems subjektams už jų padarytus pažeidimus;
- k) skirti lėšų sukurti reikiamas ir pakankamas pagalbos paslaugas visiems neįgaliesiems, kurios būtų orientuotos į konkretų asmenį ir (arba) kurias kontroliuotų ir savarankiškai reguliuotų jų gavėjas, pavyzdžiui, asmeninių asistentų, vedlių, skaitovų, profesionalių gestų kalbos ar kitokių vertėjų paslaugas;
- l) parengti konkurso procedūras, skirtas pirkti pagalbos paslaugas savarankiškai vietos bendruomenėje gyvenantiems neįgaliesiems, kuriose būtų atsižvelgiama į 19 straipsnio norminį turinį;
- m) sukurti mechanizmus, skirtus stebėti esamas institucinės priežiūros įstaigas ir gyvenamojoje vietoje teikiamas paslaugas, deinstitucionalizacijos strategijas ir pastangas užtikrinti savarankišką gyvenimą vietos bendruomenėje, atsižvelgiant į nepriklausomos stebėsenos sistemos vaidmenį; ir
- n) stebėseną ir veiklą vykdant 19 straipsnio nuostatas turėtų būti įgyvendinama visapusiškai konsultuojantis su neįgaliaisiais ir juos įtraukiant per jiems atstovaujančias organizacijas.
